

УДК 338; 336

Т.А. Тищук, О.В. Іванов

ТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ КРИЗОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ

У статті проаналізовано динаміку тінізації економіки України під впливом кризових явищ. Досліджено особливості механізмів тінізації вітчизняної економіки у контексті світових тенденцій. Зважаючи на ризики для досягнення цілей реформування, визначено пріоритети детінізації економіки України.

Ключові слова: тіньова економіка, фінансові потоки, реформування, економічна криза.

Постановка проблеми. Негативні очікування суб'єктів господарювання та макроекономічна нестабільність під час кризи спричинили активізацію впливу капіталів поза легальний сектор та зростання рівня тінізації економіки України, який у докризовий період демонстрував тенденції скорочення. З одного боку, тіньові економічні відносини дозволили пом'якшити кризові впливи, дозволяючи суб'єктам господарювання адаптувати свою поведінку відповідно до виникаючих ризиків. Разом з тим, високий рівень тінізації об'єктивно призводить до руйнування важелів управління економікою, подальшого розшарування населення, підриву довіри до влади та гальмування реформ.

Поширення тіньової економіки поряд із макроекономічною розбалансованістю та обмеженістю ресурсів визнані Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ) ключовими глобальними ризиками майбутнього десятиріччя [6]. Загострення проблеми тінізації глобальних ринків у контексті подолання кризових явищ та забезпечення стійкості світової та національних фінансових систем зумовило актуальність її внесення до порядку денного осінньої сесії Парламентської асамблеї Ради Європи у поточному році. Основними проблемами тінізації економічних відносин [10], визначено тіньову зайнятість та тінізацію фінансових потоків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми тінізації економіки України у до кризовий період досліджено у колективній монографії за редакцією З.Варналія [5]. Теоретичні засади подолання тіньових економічних відносин в Україні сформовано у монографії І.Мазур [4]. Особливості тінізації економік країн-членів Організації з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у період кризи досліджено у статті Ф. Шнайдера [12]. Практичні питання детінізації економіки України проаналізовано експертами Міжнародного центру перспективних досліджень [1] та Інституту економічних досліджень та політичних консультацій [2]. Проте, особливості процесів тінізації національної економіки у період кризи та посткризового відновлення комплексно не досліджено.

Мета статті. Мета цієї роботи полягає у дослідженні тенденцій та чинників тінізації економіки України під впливом кризових явищ та визначенні

пріоритетів детінізації у контексті реалізації потенціалу реформування економіки.

Виклад основного матеріалу. Згідно з оцінками ВЕФ, обсяги нелегальної торгівлі у 2009 році становили близько 1,3 трлн дол., що складає від 7 до 10 % світових торговельних потоків. Ключові ризики тінізації світових економічних відносин у пов'язані з незаконною торгівлею, організованою злочинністю та корупцією. До передумов збільшення масштабів нелегальної економічної діяльності експертами ВЕФ віднесено об'єднаний зв'язками світ (networked world), неспроможність глобального управління та економічну нерівність.

Економічна нерівність розглядається одночасно як чинник формування сприятливого середовища для тіньового обігу товарів і як наслідок тінізації міжнародних торговельних потоків. Збільшуючи вартість ведення легального бізнесу, тіньові економічні відносини стримують розвиток національних економік та посилюють нерівність як всередині країн, так і між ними. Нелегальна торгівля об'єктами інтелектуальної власності негативно впливає на дієвість стимулів для здійснення інноваційної та інвестиційної активності, що також негативно позначається на економічному розвитку. Хоча обсяги тіньової економіки у країнах, що розвиваються, як правило, є більшими, ніж у розвинутих країнах із класичною ринковою економікою, значна частка попиту на нелегальні товари формується у розвинутих країнах.

Глобалізація фінансових систем, розвиток міжнародних банківських мереж, електронних торговельних систем та мереж здійснення операцій із нерухомим майном, при недостатній координації діяльності країн щодо детінізації світових торговельних та фінансових потоків створюють умови для використання фінансових інструментів і маніпулювання інструментами трансфертного ціноутворення для оптимізації оподаткування та відмивання грошей.

Проблема тіньової зайнятості у глобальному контексті пов'язана з досягненням цілей розвитку тисячоліття щодо подолання бідності. За оцінками ОЕСР, при наявності у світовій економіці близько 1,2 млрд офіційних робочих місць понад 1,8 млрд працюючих зайняті у нелегальному секторі [8], що, відповідно, позбавляє їх соціальних гарантій.

Природа тіньової зайнятості має регіональні та секторальні специфічні особливості. У країнах із класичною ринковою економікою вона значною мірою пов'язана з нелегальною імміграцією та існує у низькооплачуваному сегменті ринку праці. У високооплачуваному сегменті ринку праці з метою зменшення податкових зобов'язань найбільш поширеними є інструменти оптимізації оподаткування, а не ухиляння від нього.

Тіньовий сегмент ринку праці у країнах, що розвиваються, значним чином формується за рахунок низькокваліфікованих та, відповідно, низькооплачуваних робочих місць. При цьому, в обох випадках працівники наймаються на таку роботу через відсутність альтернативи. Дослідження МОП вказують на велику питому вагу неформального сегменту ринку праці у значній кількості країн, що розвиваються (рис.1).

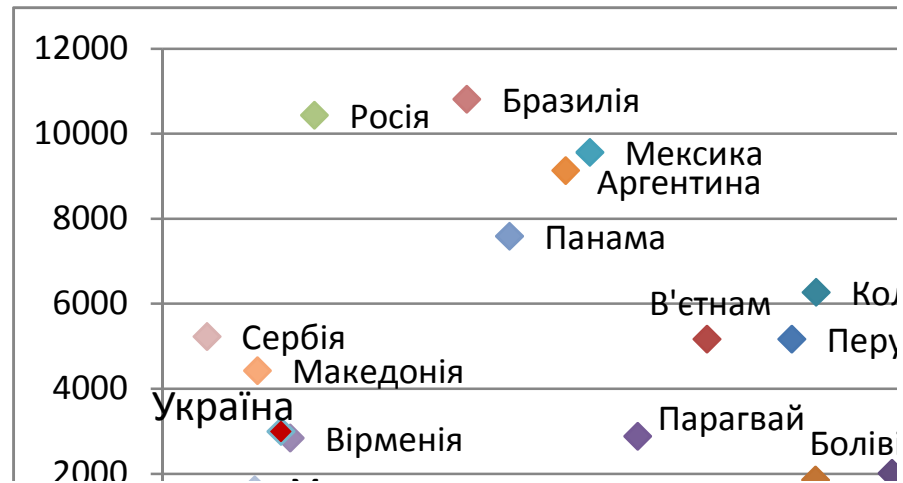

Рис. 1. Рівень неформальної зайнятості (%) та ВВП на душу населення (дол. США) у окремих країнах

Джерело: Дослідження МОП¹

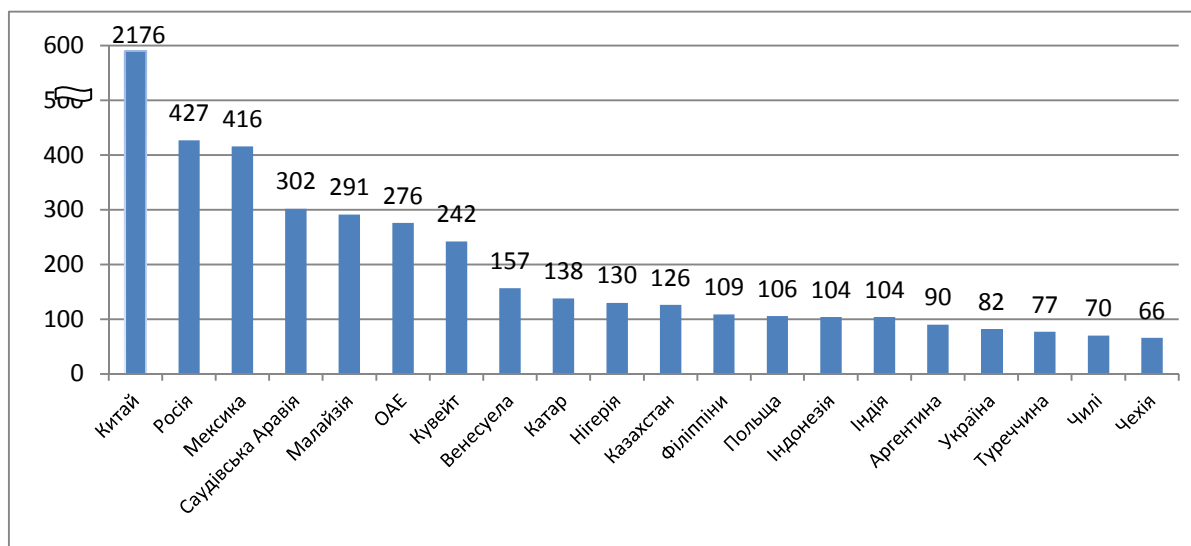
Особливості ринків праці країн із перехідною економікою, зокрема України, полягають у:

- наявності пропозиції нелегальних робочих місць як в низько-, так і у середньо- та високооплачуваних сегментах;
- поширенні комбінованих форм оплати праці, які включають легальну та нелегальну складові.

Проблема тіньових фінансових потоків пов'язана з міжнародним рухом капіталів. Метою таких потоків є виведення фінансів від оподаткування в одній країні та нагромадження у країнах із сприятливими податковими режимами. За оцінками експертів Податково-правової мережі [11] вартість активів, які нагромаджені в офшорних юрисдикціях та не оподатковані, складає близько третини вартості усіх світових активів, а самі офшорні юрисдикції відіграють роль «буферу» між легальним та тіньовим секторами світової економіки.

Економіка України швидко інтегрувалася у систему тіньових фінансових потоків, використовуючи стандартні інструменти маніпулювання цінами експорту та імпорту, а також фінансові інструменти. Кумулятивний відтік тіньового капіталу з країни за період з 2000–2008 рр. становив 82 млрд дол. [7] (рис.2). Ця сума майже утричі перевищує видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я за цей період, у 2,3 разу – обсяг прямих інвестицій на кінець цього періоду, офіційні резервні активи України – утричі. За цим показником Україна займає 17 місце у світі та входить до двадцятки «країн-лідерів».

¹ KILM database [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ilo.org/empelm/what/lang--en/WCMS_114240

Джерело: *Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2000–2009, Global Financial Integrity Program*

Рис. 2. Країни з найбільшим обсягом тіньового відтоку капіталу у 2000-2008 роках, млрд дол.

Аналіз тенденцій тінізації економіки України має базуватися на кількісних оцінках рівня тінізації економіки та співвідношень темпів зростання у тіньовій та офіційній економіці. Разом з тим, існує декілька підходів до оцінки рівня тінізації економіки України, результати яких радикально відрізняються.

Обсяг економіки, яка безпосередньо не спостерігається, за розрахунками Державної служби статистики України, у останні роки становить у середньому від 15 до 18 % ВВП. Хоча методологія цього показника гармонізована з міжнародними стандартами, його значення сприймається експертами дещо заниженим. Крім того, цей показник не використовується у міжнародних співставленнях, оскільки далеко не усі країни здійснюють оцінку економіки, що безпосередньо не спостерігається, за усіма її складовими, а тому їх порівняння може приводити до необґрунтованих висновків. Так, якщо порівнювати цей показник для України з аналогічними показниками інших країн [9], обсяг економіки, що безпосередньо не спостерігається, в Україні знаходиться на рівні Польщі (16 %) та є меншим, ніж у Литві (19 %) та Російській Федерації (24 %).

Відповідно до розрахунків Міністерства економічного розвитку та торгівлі України [4], обсяг тіньової економіки в Україні останні 5 років знаходиться у діапазоні від 28 до 39 % ВВП. Цей показник розраховується різними методами, які дозволяють враховувати розбіжності між доходами та витратами населення, динамікою готівки в обігу та обсягами виробництва, використанням електроенергії та обсягами виробництва, а також динамікою цін факторів виробництва, готової продукції та рентабельністю виробництва. Разом з тим, цей показник не пристосований для міжнародних співставлень, оскільки

його розрахунок ґрунтується на національних особливостях вітчизняної економіки та статистичної звітності.

Відповідно до розрахунків австрійського економіста Ф Шнайдера, рівень тіньової економіки в Україні складає 52,8 % від офіційного ВВП. Цей показник широко використовується у міжнародних співставленнях. Разом з тим, його динаміка не завжди дозволяє аналізувати вплив усіх чинників на рівень тіньової економіки.

Кризові явища 2008-2009 років негативно вплинули на дієвість важелів управління як на рівні національних економік, так і у глобальному вимірі, що спричинило послаблення важелів протидії тінізації економічних відносин. Як наслідок, стійка тенденція щодо зменшення масштабів тіньового сектору у країнах ОЕСР, яка спостерігалася починаючи з 1999 року, змінилася, і у 2009–2010 роках обсяги тіньової економіки збільшилися.

Відмінності у структурі та функціях тіньової економіки України та країн ОЕСР зумовили формування протилежних тенденцій щодо рівня тінізації на початку кризи: при певному скороченні рівня тінізації економік країн ОЕСР обсяг тіньової економіки в Україні у 2008 році почав різко зростати (рис. 3).

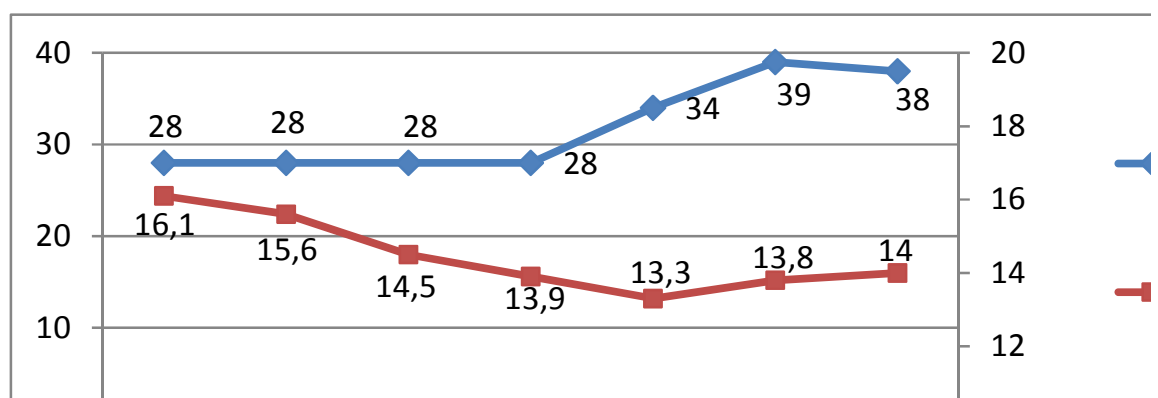

Рис. 3. Обсяг тіньової економіки в Україні, % ВВП

Джерело: Україна – Міністерство економічного розвитку і торгівлі, ОЕСР - оцінки Ф.Шнайдера

Скорочення масштабів тінізації економік країн ОЕСР на початку кризи у 2008 році свідчить, що у цих країнах тіньова економіка відіграла роль механізму адаптації до нових умов господарювання та дещо пом'якшила перепади економічної кон'юнктури. Кризові умови спонукали роботодавців до скорочення витрат, зокрема на оплату праці найманих працівників. Разом з тим, при скороченні масштабів бізнесу скороченню чисельності легально найманих працівників або зміні умов оплати їх праці мають передувати певні процедури. На відміну від звільнення легального працівника або зміни умов оплати його праці, що потребує певний час, звільнення нелегально найманого працівника можливе достатньо швидко. Крім того, у разі, якщо офіційно найманий працівник отримає певну частку заробітної плати нелегально («у конверті»), то позбавлення його цієї частки також не потребує додаткових процедур та витрат часу, на відміну від легальної зарплати.

Використання цього механізму суб'єктами господарювання зумовило зміну співвідношення чисельності легально та нелегально найманих працівників. Оскільки майже в усіх країнах ОЕСР основною складовою тіньової економіки є тіньова зайнятість, зменшення чисельності нелегально найманих працівників по відношенню до легально працюючих спричинило зменшення рівня тінізації економік зазначених країн.

Крім того, оскільки у країнах із класичною ринковою економікою в тіньовому секторі існує певна частка суб'єктів господарювання, діяльність яких у межах правового поля є нерентабельною, зміна економічних умов спричинила припинення діяльності таких суб'єктів господарювання. Як наслідок, згортання діяльності нелегально працюючих суб'єктів господарювання було швидшим, ніж у легальних підприємств. Це спричинило зміну співвідношення легально та нелегально працюючих суб'єктів господарювання, що також вплинуло на скорочення рівня тінізації економік країн ОЕСР (див. рис. 3).

Тенденції тінізації економіки України на початку економічної кризи є протилежними – рівень тінізації економіки України у 2008 році збільшився на 6 в.п. Внаслідок негативних очікувань в Україні на цьому етапі домінували процеси масового та швидкого виведення коштів у тінь з метою запобігання ймовірній втраті капіталів. Роль процесів скорочення нелегально найманих працівників або частки заробітної плати, яку офіційно працюючі отримували «у конвертах», була значно меншою.

Таким чином, процеси тінізації економіки України у 2008 році визначалися тенденціями «страхування ризиків» через вилучення капіталів із легального обігу, що створило умови для поглиблення кризових явищ.

У процесі розгортання кризи у 2009 році збільшення рівня тінізації економік спостерігалось як у країнах ОЕСР, так і в Україні. Тривалий вплив кризових явищ на діяльність суб'єктів господарювання негативно позначився на рівні їх рентабельності. Суб'єкти господарювання, діяльність яких виявилася чутливою до кризових явищ та стала майже неможливою у межах правового поля, частково або повністю почали працювати поза межами легального сектору.

Відмінності у масштабах тінізації економічної діяльності в Україні та розвинутих ринкових економіках впродовж розгортання кризових явищ пов'язані з різною природою та функціями процесів тінізації. Відповідно до класичних уявлень, падіння рівня рентабельності певних суб'єктів господарювання під дією кризових явищ може спонукати підприємства до «переходу в тінь» з метою запобігання його знищенню. У цьому випадку, функція тіньової економіки полягає у пом'якшенні впливу кризових явищ на економіку, сприяючи збереженню певних видів бізнесу. Саме такі процеси тінізації домінували у країнах ОЕСР.

Масштабне вилучення капіталу із офіційної економіки, яке спостерігалось в Україні у процесі розгортання кризи, певною мірою, відіграло для бізнесу запобіжну роль. Через негативні очікування та недовіру до влади бізнес використовував механізми тінізації для збереження капіталів. Проте через неможливість повноцінного ведення бізнесу поза легальним

сектором, при наявності ознак відновлення та покращення очікувань у 2010 році, суб'єкти господарювання поступово почали повертати капітал до легального сектору економіки.

Між тим, досвід посткризового відновлення підтверджує, що процеси тінізації є достатньо інертними. Відновлення економічного зростання у 2010 році, як в Україні, так і в країнах ОЕСР не супроводжувалося масштабним поверненням капіталів до легального сектору.

Тенденції тінізації економіки в Україні за останні 4 роки визначаються реакцією суб'єктів господарювання на кризові явища в економіці (рис. 4). При цьому, дані, отримані різними методами розрахунку рівня тіньової економіки, яскраво демонструють поведінку різних агентів на різних фазах економічного циклу.

Збільшення рівня тінізації економіки на початку періоду кризового спаду у 2008 році (з 28 % до 34 %) супроводжувалося зміною структури тіньового сектору. Розширення обсягів виробництва поза легальною економікою відбувалося більшою мірою шляхом «виходу в тінь» легально працюючих підприємств, ніж розширення діяльності в межах існуючого тіньового сектору економіки. При збереженні пропорцій виробництва між легальним і нелегальним секторами економіки (про це свідчить майже стабільний рівень тінізації, розрахований за електричним методом, – 26–27 % ВВП), частина доданої вартості, утвореної в легальному секторі економіки, масово виводилася у тінь. Про останнє свідчить різке зростання показника тінізації економіки, розрахованого за методом збитковості підприємств (з 24 % до 30 %). При цьому, зазначені кошти не були спрямовані на вітчизняний споживчий ринок, про що свідчить незначне збільшення рівня тінізації економіки за методом «витрати населення – роздрібний товарооборот» (з 38 % до 40 %). Динаміка рівня тінізації економіки за монетарним методом розрахунку у період спаду не є показовою, оскільки на неї суттєво впливав чинник масового вилучення коштів населенням із банківської системи через недовіру та негативні очікування. Проте збільшення готівкових коштів в обігу потенційно є передумовою для збільшення рівня тінізації економіки в наступні роки.

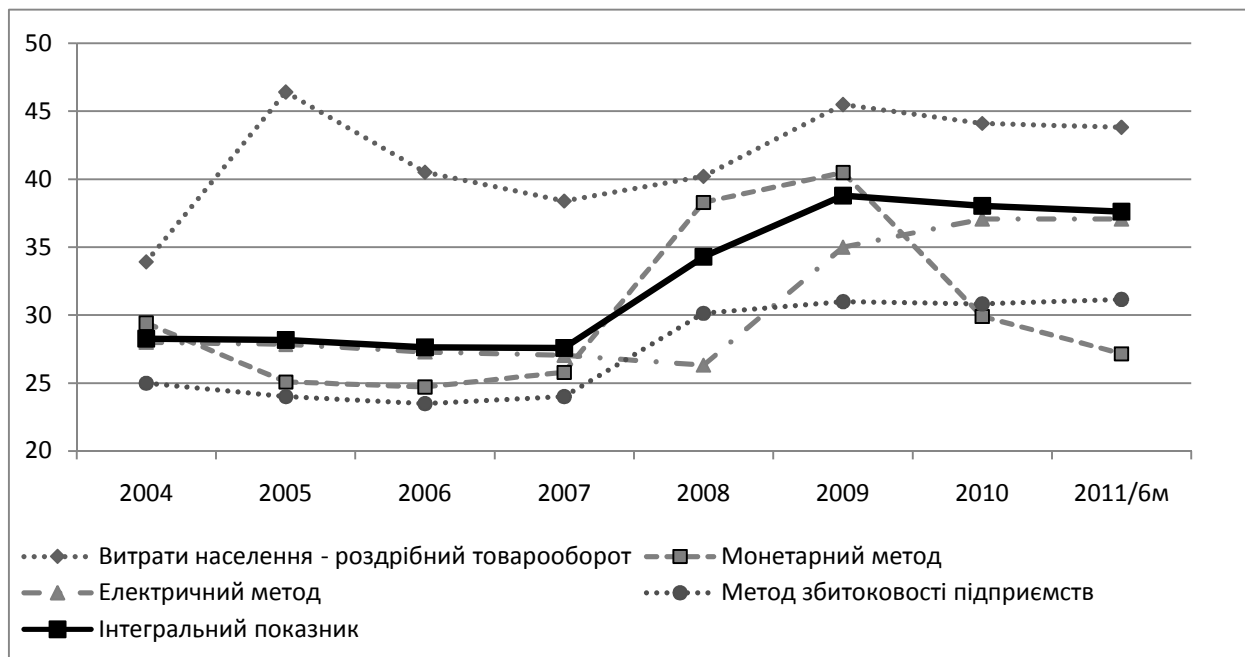

Рис. 4. Рівень тіньової економіки України, обчислений за різними методами, % ВВП

Джерело: Міністерство економічного розвитку та торгівлі України

Продовження депресії у 2009 році супроводжувалося подальшим збільшенням рівня тінізації економіки (до 39 %).

Різке збільшення рівня тінізації економіки за електричним методом (з 26 до 35 %) зумовлене такими чинниками:

- збільшення частки тіньового виробництва через нерентабельність певних виробництв в умовах легального сектору;
- зростання обсягів виробництва підприємств нелегального сектору;
- структурні зміни електроспоживання.

Останній чинник пояснюється тим, що еластичність електроспоживання при різкому падінні ВВП стає значно меншою. Певна частка споживання електроенергії суб'єктами господарювання належить до умовно-постійних витрат, які у короткостроковій перспективі не залежать від обсягів виробництва підприємств. Крім того, обсяги споживання електроенергії населенням у короткостроковій перспективі не залежать від обсягів виробництва у реальному секторі. Так, за даними електробалансу України [2] споживання електроенергії населенням у 2008 році складало близько 30 % від загальних обсягів спожитої електроенергії, у 2009 – 39 %, у 2010 – 38 %. При цьому обсяги спожитої населенням електроенергії збільшилися незначно – з 31 млрд. кВт год у 2008 році до 34 млрд. кВт год та 37 млрд. кВт год у 2009 та 2010 роках відповідно. Існування такого «незнижуваного залишку» електроспоживання, який формується з електроенергії, яка належить до умовно-постійних витрат підприємств та споживається населенням, при різкому падінні ВВП не призводить до пропорційного зниження електроспоживання.

Розрив між легально отриманими доходами та витратами населення, про що свідчить збільшення рівня тінізації економіки за методом «витрати

населення – роздрібний товарооборот» (з 40 до 45 %) пояснюється зростанням обсягів тіньових доходів фізичних осіб.

Зниження частки тіньової економіки до 2014 р. на 30 % порівняно з рівнем 2010 р. встановлено індикатором успіху реформування податкової системи згідно з Програмою економічних реформ на 2010-2014 роки. Крім того, зниження рівня тінізації є передумовою досягнення цілей та ефективності передбачених програмою заходів з реформування економіки та соціальної сфери майже за усіма напрямками. Масштаби тінізації економічних відносин продовжують залишатися наближеними до критичного рівня, який за оцінками експертів сягає 40 %, що створює умови для слабкої дієвості важелів регулювання економіки.

Збереження високого рівня тінізації фінансових потоків загрожує досягненню цілей стабілізації державного бюджету та знижує потенціал реформування фінансової системи. Недостатня надійність вітчизняного фондового ринку та страхових інститутів, спричинені їх інтегрованістю у тіньову економіку, є ризиком для запровадження II рівня пенсійної системи та переходу на страхову модель охорони здоров'я. Спотворення механізмів конкуренції внаслідок критичних масштабів тінізації діяльності економічних суб'єктів та недостатня надійність вітчизняного фондового ринку негативно позначатимуться на результативності реформ із покращення бізнес-клімату та залученні інвестицій.

Неформальна зайнятість та тінізація заробітних плат є ризиком стабілізації державного бюджету та досягнення цілей реформування системи пенсійного страхування. Існуючий масштаб тінізації ринку праці та наявність налагоджених механізмів легкого виведення в «тінь» заробітних плат негативно позначається на розмірах страхових внесків до Пенсійного фонду та фондів соціального страхування, а також обсягах надходжень до бюджету податку з доходів фізичних осіб та податку на додану вартість. За таких умов, навіть незначні коливання економічної кон'юнктури можуть призводити до збільшення масштабів «виведення» заробітних плат в «тінь», що матиме дестабілізуючий вплив на систему державних фінансів та солідарну пенсійну систему. Крім того, тінізація заробітних плат загрожує стримуванням нагромадження коштів накопичувальної системи та розвитку її інвестиційного потенціалу.

Тінізація земельних відносин перешкоджає формуванню ефективних механізмів управління ринком землі у контексті земельної реформи. Реалізація земельної реформи без належного забезпечення інвентаризації, обліку, оцінки та контролю використання земель сприятиме подальшій тінізації ринку землі та створюватиме умови для легалізації правопорушень. Зволікання з реформуванням ринку землі призводить до низки негативних наслідків – стихійність процесів концентрації землі, незаконне захоплення земель і зміна їх цільового призначення, істотний обсяг перепрофілювання сільськогосподарських угідь та їх стихійна забудова, стихійний розвиток процесів оренди та купівлі-продажу землі шляхом непрозорої чи незаконної консолідації великих площ земель у руках окремих юридичних і фізичних осіб;

надмірне виснаження земельних ресурсів; нераціональна структура виробництва, порушення науково обґрунтованих систем ведення сільського господарства, монокультуризації землеробства, деградації сільгоспугідь.

Таким чином, зважаючи на зазначені ризики для реалізації реформ, пріоритетами детінізації економіки у контексті реалізації Програми економічних реформ є:

- детінізація фінансових потоків;
- легалізація ринку праці;
- детінізація земельних відносин.

Для ліквідації схем мінімізації оподаткування, виведення ліквідних активів з компаній та грошових коштів за межі країни необхідно вжити такі заходи щодо обмеження можливостей використання «технічних» акцій та посилення державного контролю за обігом векселів:

– запровадження єдиного державного реєстру виданих векселів та забезпечення доступу до нього державних органів, у тому числі Державної податкової служби, Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг, Державної служби фінансового моніторингу тощо;

– вивчення правомірності та доцільності здійснення операцій з купівлі-продажу векселів страховиками;

– доповнення вимог щодо формування статутного капіталу компаній, для яких мінімальний обсяг статутного капіталу та сума, яка має бути сплачена в грошовій формі, встановлюються на законодавчому рівні, вимогами щодо складу активів;

– запровадження повноважень Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо можливості призупинення обігу фіктивних цінних паперів і деривативів, відміни реєстрації їх випуску, здійснення перевірки достовірності даних, наданих емітентом, при реєстрації проспекту емісії, а також надання права вимагати проведення додаткової аудиторської перевірки і незалежної оцінки майна, а також отримання додаткової рейтингової оцінки емітента у випадках, коли виникають сумніви у достовірності даних емітента, які містяться у документах, наданих для реєстрації випуску та проспекту емісії цінних паперів.

Основними напрямками детінізації ринку праці є:

– перерозподіл обсягів страхових внесків між працівником та роботодавцем за умов збереження на існуючому рівні або зменшення розриву між фактичною вартістю трудових ресурсів для роботодавця та фактичним обсягом отриманих коштів для працівника;

– запровадження «періоду очікування» для осіб, які не сплачували страхові внески до пенсійної системи, що полягає у підвищенні віку виходу на пенсію для осіб, які не сплачували внески до пенсійної системи або сплачували їх не в повному обсязі. Запровадження «періоду очікування» дозволить подолати практику відсутності санкцій за недотримання норм законодавства;

– посилення зв'язку між фактично сплаченими страховими внесками та розміром пенсійного забезпечення;

– посилення відповідальності за ухилення від сплати податків і страхових внесків та покращення їх адміністрування, зокрема, збільшення штрафних санкцій за ухилення від оформлення трудових відносин між працівником і роботодавцем, запровадження карної відповідальності посадових осіб роботодавця за неоформлення трудових відносин із працівником, розширення повноважень Інспекції з питань праці щодо здійснення перевірок додержання законодавства про оплату праці.

Разом з тим, заходи, які пропонуються Міністерством соціальної політики щодо запровадження індикативної заробітної плати з метою обчислення внесків до Пенсійного фонду та інших фондів соціального страхування, на нашу думку, не сприятимуть зменшенню тінізації ринку праці, а їх реалізація може призвести до подальшої тінізації заробітних плат.

До напрямів детінізації ринку землі слід віднести:

– зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення (за умов завершення інвентаризації земель та формування кадастрово-реєстраційної системи), що зменшить мотивацію значної кількості суб'єктів господарювання у використанні тінювих і корупційних схем переведення земель сільськогосподарського призначення у інші категорії земель;

– забезпечення прозорості діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо прийняття рішень про передачу у власність або користування земельних ділянок державної та комунальної власності;

– забезпечення вільного доступу фізичних та юридичних осіб до інформації про вільні земельні ділянки та генеральні плани населених пунктів, що сприятиме залученню ширшого кола учасників у земельні аукціони;

– використання технологій космічного зондування, що дозволить прискорити здійснення інвентаризації земель, забезпечити повноту та точність даних у державному земельному кадастрі та здійснювати систематичний контроль цільового використання земель, визначення структури і площ посівів основних сільськогосподарських культур;

– вдосконалення нормативних актів з інвентаризації земель у частині запровадження дієвих процедур, які б дозволяли обґрунтовано здійснювати виправлення помилок у державному земельному кадастрі при виявленні невідповідності фактичних меж ділянок тим, що зазначені у кадастрі, з метою недопущення «легалізації» правопорушень, пов'язаних із самовільним захопленням земельних ділянок або їх нецільовим використанням;

– спрощення процедур передачі у власність або оренду земельних ділянок промисловості, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що перебувають у власності фізичних або юридичних осіб.

Висновки. Таким чином, скорочення масштабів тінізації економіки є невід'ємною складовою стратегії реформ. Зважаючи на ризики для досягнення цілей реформування, пріоритетами детінізації економіки є протидія тінізації фінансових потоків, легалізація ринку праці та детінізація земельних відносин. Створення державою умов, за якими перебування у нелегальному секторі є

надто дорогим та ризикованим, формуватиме мотивацію легалізації капіталів, детінізації ринку землі та праці. Детінізація фінансових потоків, трудових відносин і ринку землі дозволить повною мірою реалізувати потенціал модернізаційних реформ та підвищити стійкість економіки України до кризових явищ. У подальших дослідженнях доцільно системно проаналізувати проблеми тінізації фінансових потоків та ринку праці в Україні та визначити систему заходів щодо їх легалізації.

Список використаних джерел:

1. Детінізація особистих доходів громадян. – К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icps.com.ua/files/articles/37/83/SO_2_Bringing%20personal%20incomes%20out%20of%20the%20shadows_UKR.pdf
2. Ерке Ю., Бетлій О. та ін. Пропозиції щодо детінізації економіки України. – К.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2011. – 23 с.
3. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія та практика: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 239 с.
4. Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки, затверджені Наказом Мінекономіки від 18.02.2009 № 123.
5. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: монографія / за ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.
6. Global Risks Report 2011 Sixth Edition. An initiative of the Risk Response Network. January 2011/ World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://riskreport.weforum.org/global-risks-2011.pdf>
7. Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2000-2009 / Global Financial Integrity Program [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gfip.org/storage/gfip/documents/reports/IFF2010/gfi_iff_update_report-web.pdf
8. Jütting J., Perlevliet J., Xenogianni T. Informal employment re-loaded / OECD Development Centre. – Paris: OECD, 2008.
9. Non-observed economy in National Accounts, survey of country practices. – New York: United Nations, 2008.
10. Pleskachevskiy V. The underground economy: a threat to democracy, development and the rule of law [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://assembly.coe.int/ASP/Doc/DocListingDetails_E.asp?DocID=13532
11. Tax havens cause poverty [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.taxjustice.net/cms/front_content.php?client=1&lang=1&parent=1&subid=1&idcat=2&idart=2
12. The Influence of the economic crisis on the underground economy in Germany and the other OECD-countries in 2010: a (further) increase [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/LatestResearch2010/ShadEcOECD2010.pdf>

Подано до редакції 06 грудня 2011 року

Т.А. Тищук, О.В. Иванов

Тенизация экономики Украины в контексте кризисных тенденций

Аннотация. Проанализирована динамика тенизации экономики Украины под влиянием кризисных явлений. Исследованы особенности механизмов тенизации отечественной экономики в контексте мировых тенденций. Учитывая риски для достижения целей реформирования, предложены приоритеты детенизации экономики Украины.

Ключевые слова: *теневая экономика, финансовые потоки, реформирование, экономический кризис.*

T. Tyshchuk, O. Ivanov

Shadowing of Ukraine economy in the context crisis tendencies

Abstract. The dynamics of the shadow economy of Ukraine have been analyzed considering the influence of the crisis. The features of the mechanisms of the shadow of the national economy have been studied in the context of global trends. Considering the risks to achieving the objectives of reform the priorities of minimization of shadowing of Ukraine have been proposed.

Keywords: *shadow economy, financial flows, reforming, economic crisis*

Тищук Тетяна Анатолівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач відділу макроекономічного прогнозування та досліджень тіньової економіки Національного інституту стратегічних досліджень.

Іванов Олег Валерійович – старший консультант відділу макроекономічного прогнозування та досліджень тіньової економіки Національного інституту стратегічних досліджень.